

Leka för livet

FATABUREN 1992

Leka för livet

NORDISKA
MUSEET

Leka för livet

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK

FATABUREN 1992

FATABUREN 1992

ISBN 91 7108 316 2

ISSN 0348 971 X

© Nordiska museet och respektive författare.

Redaktör Hans Medelius.

Bildredaktör Agneta Johansson.

Teknisk redaktör Berit Nordin.

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om inte annat anges. I de fall fotografens namn inte uppges är denne okänd.

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey.

Omslag: Drottning Blanka av Namur. Målning av Albert Edelfelt 1877. Foto Hannu Aaltonen. Ateneum, Helsingfors.

Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1991

NORDISKA MUSEETS LEKSTUGA

Britt-Marie Borgström

*Britt-Marie Borgström,
fil. kand. Umeå.*

I mars 1991 invigdes Nordiska museets Lekstuga. Här kan barn och vuxna tillsammans ta del av vår kulturhistoria genom gemensam lek och upplevelse. Verksamheten är främst tänkt för åldern 5–12 år.

I Lekstugan tar vi fasta på barnens stora behov av oberoende, frihet att själva välja och fritt undersöka sin omvärld. Vi vill med verksamheten stimulera barnens upptäckarglädje och förmåga att använda sin fantasi. Något som vi tror kan ha tappats bort i dagens samhälle. Genom att tillgodose barnens naturliga nyfikenhet och upptäckarglädje vill vi göra museibesöket till ett roligt och spännande äventyr. Ett äventyr som skänker barn och vuxna både kunskap och insikt om vårt kulturhistoriska arv och dessutom gör det på ett lekfullt och lustbetonat sätt.

Under våren 1990 utvecklades en plan för Lekstugan med utgångspunkt i Sten Rentzhogs idéer och visioner om barnverksamhetens utformning vid de kulturhistoriska museerna. I augusti anlog Nordiska museets nämnd medel till förverkligandet av Lekstugan.

Lekstugan är tidsmässigt förlagd till 1800-talets slut. Det är livet i det gamla bondesamhällets Sverige som skildras. I Lekstugan har "den nya tiden" inte gjort några större inbrott. En av målsättningarna är just att ge barnen en upplevelse av kontrasten mellan vår tid och bondesamhällets. Att inspirera till jämförelser mellan de sysslor och bestyr som fyllde vardagen för barnen för ca 100 år sedan och för nutidens barn. Inte bara den materiella verkligheten skildras utan även människans folktro och föreställningsvärld. "Gårdstomten sitter på lur i stallet och näcken spelar i bäcken."

Lekstugan är uppbyggd runt sex miljöer som bildar en integre-

*Dags för lillan att bli omskött
och lindad. Foto Peter Segemark.*

rad inne- och utemiljö. Att skapa miljöer som inrymmer olika aktiviteter har vi sett som viktigt. Miljön förklarar det sammanhang som aktiviteten skall ses som en del av. Den blir också ett stöd för barnens fantasi och lek. Vid valet av miljö har utgångspunkten främst varit barnens sysslor i det gamla bondesamhället.

STUGAN

Kliv på i stugan, här finns många sysslor att hjälpa till med. Ved och vatten måste bäras in och golvet sopas. Kanske är det dags för tvillingarna i vaggan att bli skötta. Maten skall lagas och bordet dukas. När det mörknar är det dags att krypa i säng efter en lång arbetsdag. Skönt att ligga på halmmadrass under färskinnsfällan i skåpsängen!

Köket öppnar sig som en scen mot besökarna och avgränsas från de övriga miljöerna genom sina breda golvtilljor och en timmervägg. Timmerväggen har rödmålad panel på utsidan och den uppmärksamme besökaren hittar kanske muskötkulan i timmer-

Skönt att ligga på halmmadrass under fårskinnsfällan i skåpsäng-en efter en lång arbetsdag. Foto Peter Segemark.

väggen som skyddar mot ofred. Här ges tillfällen till samtal om byggnadsskick och byggnadernas konstruktion vid sekelskiftet. Samtliga föremål i köket är rekvisita, dvs. de är inte museiföremål utan får användas och brukas, men givetvis med respekt och varsamhet.

LADUGÅRDSBACKEN

Här står korna och väntar på att bli mjölkade, grisarna på att bli matade och hönsen, var kan de ha värpt?

På ladugårdsbacken är storleken på djuren anpassade till de små barnens lek.

Tillbehören är ”en liten, liten pall, en liten, liten stäva och en liten, liten mjölksil med en liten, liten siltapp att sila mjölken genom”. Allt är tillverkat i tålig björk efter kulturhistoriska förlagor och i lekbar storlek. Här finns också slipstenen och brunnen där barnen kan prova att veva upp ”låtsasvatten”.

Det går åt mycket vatten, både till hushållet och till djuren. Foto Leif Eriksson.

Det behövs många vändor till stallet med vatten innan Brunte blir nöjd. Då är det bra att ta hjälp av oket eller varför inte vattenmeden. En stor laggad träså kan balanseras ovanpå meden. Men då måste man hjälpas åt för att kunna balansera och dra samtidigt! Vad är det som väsnas i brunnen? Är det måntro brunnsgubben?!

Här kan barnen få en uppfattning om hur viktigt det var med vattenförsörjningen till främst djuren. De äldre barnen kan räkna ut hur många vändor med oket de måste gå för att Brunte ska bli nöjd.

Folktron integreras här i miljön i form av den skrämmande (eller lockande?) brunnsgubben.

STALLET

Här tronar Brunte, arbetshästen. Drängen har just spänt för vagnen. Här kan du hjälpa till att rykta och mocka samt sela av och på Brunte. Sedan skall vagnen lastas med tunnor och säckar, kanske vi styr kosan mot marknaden eller kanske är det söndag och vi åker till kyrkan. Sysslorna övervakas noga av gårdstomten. Är det gårdstomten som gjort tomteflåtor i Bruntes man?!

I stallet laborerar vi med ytterligare en skala eftersom arbetshästen är i en fjordings storlek. Hästen är tillverkad i träslaget al och med äkta man och svans. Seldonen går att sela av och på. Vagnen är en förminskad arbetsvagn för att passa till hästens storlek.

HANDELSBODEN

I handelsboden doftar det av kryddor och salt sill. Här finns både varor att handla, väga, slå in i paket och glöm inte att betala! Har du inga kontanter går det bra att skriva upp eller avbetala med ägg ifrån ladugårdsbackens höns! Hemma i stugan finns små korgar med inköpslistor som du kan ta med när du går och handlar.

De varor som finns i handelsbodens öppna hyllor är lekbara kopior i trä med tidsenliga etiketter. Här finns bl.a. Tomteskur, sockertoppar, tändstickor, tvål och pilsnerflaskor.

Allt får "låtsasköpas" över disk. Salt sill ur silltunnan kan man också köpa. Den är formgjuten i latex-plast som ger en fisklik känsla.

*Doft av kryddor och salt sill.
Här finns varor att handla, väga,
slå in och betala. Foto Peter Se-
gemark.*

Här finns också varor som bara är till lyst och skapar den rätta handelsbodsatmosfären. I lådor förvaras varor i lösvikt; gula ärtor, bruna bönor samt rostat och orostat kaffe. Här finns också kaffekvarn att mala kaffe i.

FÄRJELÄGET

Om du har handlat många tunga saker kan du lasta dina varor på kabelfärjan och tillsammans med någon kamrat dra dig över ån. Kanske väntar Brunte på andra sidan och du får skjuts med dina varor hem till

stugan. Färjkarlens hus kan man kika in i. Ligger han och sover eller har vättarna som bor under golvet satt sjukdom på honom?! Ta en titt in i vättelandet! Här kan du se hela vättefamiljen i arbete med de olika sysslorna som hör hemmet till.

En av målsättningarna har varit att visa de sysslor och föremål som finns i stor skala i stugan, att visa dem i litet format i vättelandet. Här kan man känna igen oket, smörkärnan, tvillingarna i vaggan mm. Att i ett sammanhang kunna exponera en liten del av museets enorma leksakssamling har känts viktigt.

Här får man också en upplevelse av hur man betraktade folk-troväsen. Väsen som levde på ett liknande sätt, parallellt med människan, bara lite mindre till storleken.

KABELFÄRJAN

Färjan visar på ett kommunikationsmedel som nästan helt försvunnit. Dessutom är det en kraftmätning att ta sig över – man måste hjälpas åt för att dra sig över.

TROLLBERGET

Hittar du hålan in till grottan? Kryp in och se vad som döljer sig därinne. Här har en hel bondgård blivit förtrollad till ett "miniland" eller är det du som blivit en jätte? I ladugården finns små trädjur och redskap och i stugan små möbler att leka med. Hittar du trappan upp till Bergakungens vind? Här finns speglar, gamla kistor och spindelväv. Du kan klä ut dig och förvandla dig till ett barn från förr i tiden.

I Trollbergets grotta finns en arkitektmodell i skala 1:20 av en sörmländsk gård som heter Egersta. Både ladugården och man-gårdsbyggnaden är uppbyggda efter befintliga ritningar och foton från museets arkiv.

Vår målsättning är att barnen här skall kunna få en helhetsupplevelse av en bondgård vid sekelskiftet. Hur husen låg place-rade i förhållande till varandra, ägorna, djurbeståndet och man-gårdsbyggnadens rumsindelning och inredning.

På den förtrollade vinden kan barn och vuxna byta identitet genom att klä ut sig. På Bergakungens vind finns klassuppsätt-

Matskålar, råsvavade i björk och kokade i mjölk, och matskedar. Exempel på nytillverkning efter föremål i museets samlingar. Foto Leif Eriksson.

ningar av murarskjortor och vegamössor till pojkarna samt förkläden och schaletter till flickorna. Även en del vuxenkläder finns. Murarskjortorna och förklädena är sydda efter modeller från 1890-tal i tidsenliga tyger.

”LEKKAMRATER IFRÅN FÖRR”

För att nutidsbarnen lättare skall kunna identifiera sig med barn från 1800-talets bondesamhälle skapades Lekstugans förgrundsgestalter; Oskar och Anna. ”Lekkamraterna ifrån förr”. Oskar är nio år och Anna sju år. Nutidsbarnen får pröva på deras sysslor, mäta sina krafter mot deras, fantisera och leka som de gjorde. Oskar och Anna-figurerna får också den funktionen att Lekstugans olika stationer/miljöer binds samman till en enhet. De gör det också mera levande att visa på könsrolls- och åldersbundna sysslor samt kan tjäna som ett stöd för fantasin.

REKVISITA

Eftersom utställningen bygger på att alla föremål skall kunna hanteras och brukas krävdes stora satsningar på inköp av rekvisita, dvs. föremål som inte tillhör museets samlingar utan som får användas.

I en ordinär utställning kan museets stora samlingar bidra med en mängd föremål men så var det alltså inte möjligt att göra med Lekstugan.

En del av den rekvisita vi köpte in kunde vara lite skadad men vi lät restaurera och patinera föremålen för att på så vis skänka Lekstugan en mera genuin prägel.

NYTILLVERKNING AV KULTURHISTORISKA FÖREMÅL

De föremål, som var svåra att få tag i lät vi nytillverka. Vid nytillverkningen använde vi oss av modeller och beskrivningar ur Nordiska museets arkiv och samlingar, t.ex. vid nytillverkning av skedhäck och matskålar. Vi ansåg det viktigt att lyfta fram museets "skattkammare" på detta vis.

En spännande utmaning var nytillverkning av lekbara kulturhistoriska föremål i liten skala. Här utgick vi också ifrån kulturhistoriska förlagor både från museets samlingar samt från litteraturen.

Här kan t.ex. nämnas skottkärrorna, vargen, redskapen i stallet och på ladugårdsbacken samt det byggbara timmerhuset.

De lekbara handelsbodsvärken krävde mycket tankemöda eftersom de skulle vara extra tåliga men ändå så tidstypiska, realistiska och representativa som möjligt.

Under arbetets gång höjdes många varnande röster ifrån våra kollegor om att de föremål som vi så fritt exponerade och lät besökarna hantera skulle bli stulna. Men med erfarenhet från bl.a. Läns museet i Umeå och Jamtli i Östersund kände vi till att så inte alltid var fallet. Ju mera förtroende man vågar lämna över till besökarna desto mera visar besökarna.

Till vår glädje har det fungerat så i Lekstugan, det är mycket lite som försvunnit under den period vi har haft öppet.

KONTAKTNÄT AV HANTVERKARE

Under arbetets gång skapade vi ett kontaktnät av hantverkare som både var intresserade av att arbeta efter kulturhistoriska förlagor och som hade lekbarhets- och hållbarhetsaspekten i åtanke.

Hemslöjdrörelsen har varit oss till stor hjälp för att bygga upp detta kontaktnät som vi gärna delar med oss av till andra institutioner.

KULTURHISTORISKA PAKET

En idé med Lekstugan är att de lekbara kulturhistoriska föremålen som tagits fram skall kunna beställas av barnomsorgen, skolan och andra kulturhistoriska museer.

Kanske vill ett distrikt inom kommunens barnomsorg satsa på

Anna och Oskar. "Lekkamraterna ifrån förr", tecknade av Gunnilla Hansson.

temat "förr i tiden" och då krävs rekvisita för att kunna genomföra vissa typer av aktiviteter. En idé är att ta fram speciella "paket" t.ex. ett mjölkhushållningspaket med de tillbehör som behövs för att skildra hur vi får smör, ost m.m. Här kunde de föremål ingå som finns representerade på ladugårdsbacken samt smörkärna, tråg, smörhus och ostform.

Paketet skulle gå att beställa från Nordiska museet. Fler idéer till kulturhistoriska paket är t.ex. timringsteknik med timmerhus i byggsats.

KULTURHISTORISKA FÖREMÅL ATT SÄLJA

Under utveckling är också kopior av föremål att sälja med anknytning till Lekstugan, föremål som med fördel också går att använda vid andra kulturhistoriska museer, t.ex. tillverkning av kulturhistoriska dockskåpsmöbler både i byggsats och färdigtillverkade. Här kunde en möbelhistorisk presentation finnas med och en beskrivning av äldre målningsteknik. Möbler från skilda delar av landet kunde spegla olika möbeltraditioner.

I Lekstugans Handelsbod ryms många varor från sekelskiftet med fina etiketter. En idé är att ta fram vissa av dessa varor till försäljning, kanske något för friluftsmuseernas handelsbodar!

PROGRAMVERKSAMHET I LEKSTUGAN

Lekstugan riktar sig både till barn som kommer med familjen och på egen hand samt till grupper från skola och barnomsorg med egna ledare.

För grupper erbjuder vi dels program där vår egen personal deltar som ledare, dels program med gruppernas egna ledare. Det finns också möjlighet att beställa olika typer av program i olika teman.

Lekstugan kan också vara utgångspunkten för museileda program till andra delar av museet.

FÖRSKOLEPROGRAM I LEKSTUGAN

De flesta programmen bygger på dramapedagogisk metod vilket kräver att barnen uppnått en viss ålder, från fem år, för att tillgodogöra sig aktiviteten.

Introduktionen sker vid Lektugans entré, Oskars magiska klätterträd. Här blir barnen insatta i den tid som de ska bli förtrollade till. Introduktionen sker i dialogform och utgår från jämförelser med barnens vardag. Efter introduktionen sker förtrollningen till en annan tid. Barnen får klä ut sig och får tidsenliga namn. Även lärarna får byta roll. Alla blir insatta i den roll de ska spela.

Det är viktigt att lärarna får en roll så att de deltar aktivt och att barnen i sin roll får en personlig relation till museiläraren. Det underlättar samspelet dem emellan och innebär en trygghet för barnen.

Museet erbjuder *studiedagar* i hur Lektugan kan användas för olika typer av verksamhet. Metodiken och den historiska tid som skildras är huvudämnena under studiedagen.

METODIKEN

Lektugan vill stimulera och utveckla lekens betydelse i inläringen. Den ska vara ett redskap för barn och vuxna att tillsammans leka sig till kulturhistorisk kunskap. Leken har alltför länge underskattats som inlärningsmetodik till förmån för den traditionella skolmässiga inläringen. Genom leken tränar barnen föreställningsförmåga, fantasi och inlevelse. De lär sig förstå sin omgivning och bearbeta sina upplevelser.

För att barnen i skolåldern skall kunna uppfatta och ta till sig teoretisk kunskap behöver de inre bilder. Bilder som de skapat genom sin lek och sin fantasi. Om dessa inre bilder saknas, blir skolans kunskapsförmedling för svår att uppfatta och ta till sig.

Egna upplevelser och erfarenheter är viktiga. Att få prova på, misslyckas prova om och om igen, undersöka, känna på kulturhistorien med alla sinnen!